

Co jsou studie systému sídelní zeleně

Brigita Neumannová, Lukáš Štefl

Zeleň hraje v městském prostředí mimořádně významnou roli, přičemž její hodnota nespočívá pouze v estetickém přínosu. Naopak, zásadně ovlivňuje každodenní kvalitu života obyvatel a také celkový stav životního prostředí v dané oblasti. Jednotlivé stromy, jejich skupiny či stromořadí, parkové plochy, zahrady a další vegetační

prvky a objekty zeleně přispívají k vytvoření zdravějšího, příjemnějšího a udržitelnějšího prostředí, které je klíčové zejména v dnešní době charakterizované narůstající urbanizací a výraznými dopady probíhajících klimatických změn.

Obr. 1: Plochy sídelní zeleně plní mnoho ekosystémových služeb. Stěžejní je jejich vliv na obyvatelnost i rekreační možnosti pro obyvatele měst. Foto Lukáš Štefl

Význam sídelní zeleně neustále stoupá, protože se stále více ukazuje jako nezbytný prvek při snaze o dlouhodobě udržitelný rozvoj obcí i měst. Pro zachování optimálního stavu zeleně a její zdárný rozvoj je naprostým základem koncepční a systémový přístup na úrovni správy zeleně. Ten může být zajištěn prostřednictvím koncepční péče a rozvoje systému sídelní zeleně, jakožto prostorově a funkčně propojeného souboru všech objektů zeleně v sídle. Míra propojení ploch i charakter a význam vzájemných vazeb jsou různé.

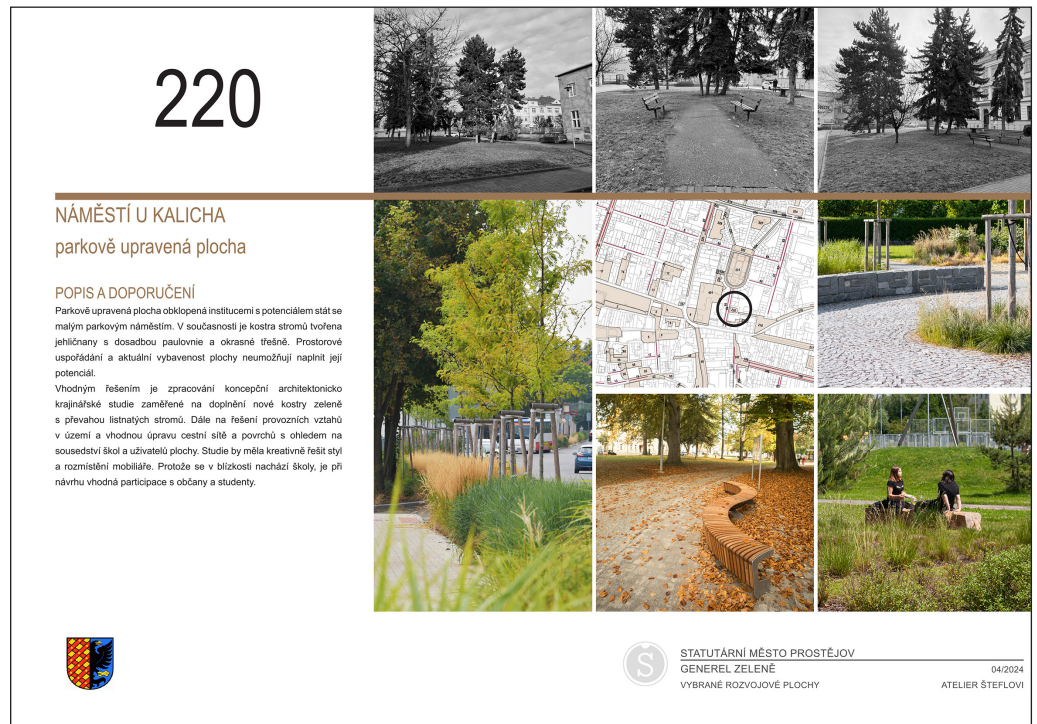
Systém sídelní zeleně

Systém sídelní zeleně zahrnuje zeleň veřejnou, vyhrazenou i soukromou a jsou v něm integrovány i vodní plochy a prvky. V zastavěném území plní širokou škálu klíčových funkcí (resp. ekosystémových služeb), jako jsou funkce ekologické, rekreační, mikroklimatické, kompoziční, estetické či ochranné a prostřednictvím návaznosti jednotlivých prvků a ploch zajišťuje také propojení sídla s okolní krajinou. Vlastní existence a funkčnost systému sídelní zeleně i jednotlivých jeho částí má zásadní vliv na kvalitu obytného standardu i schopnost sídel přizpůsobit se projevům měnícího se klimatu. Tento „zelený“ systém (zejména pokud v něm převažují složky přírodního charakteru) může též patřit k významným nástrojům udržitelného hospodaření se srážkovou vodou.

Fungující systém sídelní zeleně podporuje klimatickou adaptaci měst mnoha vzájemně souvisejícími mechanismy, těmi hlavními jsou:

- regulace teploty a mikroklimatu,
- zadržování a hospodaření s vodou,
- filtrace a zlepšení kvality ovzduší,
- zlepšení biologické rozmanitosti,
- psychosociální a urbanistické přínosy.

Systém sídelní zeleně má několik hierarchických úrovní a každá z nich z hlediska managementu vyžaduje jiný typ nástroje – oborového dokumentu. Pro úroveň systému sídelní zeleně a základních ploch je to studie systému sídelní zeleně. Pro úroveň nižší (detailnější), jdoucí až na úroveň jednotlivých vegetačních prvků, je zpracováván pasport zeleně, pro konkrétní stromy poté dendrologický průzkum. První ze jmenovaných dokumentů řadíme mezi koncepční (strategické) a plánovací dokumenty. Řeší mozaiku základních ploch zeleně, jejich kvalitu, spojitost, vzájemné vazby a navrhuje

Obr. 2: Prostějov. Inspirační karty znázorňující možnou podobu cílového stavu vybraných ploch zeleně pro provedení navržených opatření. Zdroj atelier Štefloví

Obr. 3: Jeseník. Inspirační karty znázorňující možnou podobu cílového stavu vybraných ploch zeleně pro provedení navržených opatření. Zdroj atelier Štefloví

principy jejich rozvoje. Druhý a třetí z dokumentů řadíme mezi dokumenty technicko-provozní, poskytující nezbytné informace pro

každodenní provozní praxi správců zeleně. V případě pasportu zeleně se jedná o kvantitativní analýzu složení a skladby vegetačních

Obr. 4: Poznání stavu, kvality a významu skladebných ploch systému sídelní zeleně je základním předpokladem pro jejich další rozvoj. Foto Lukáš Štefl

a technických prvků na jednotlivých plochách zeleně (podklad pro plán péče), zatímco dendrologický průzkum představuje kvalitativní zhodnocení stavu dřevin v řešeném území (podklad pro provádění pěstebních opatření/kácení/zásahů na dřevinách).

Studie systému sídelní zeleně

Hlavním cílem studie je vytvořit propojený a funkční systém zelených ploch v zastavěném území a zastavitelných plochách, který je současně provázán s okolní krajinou. Studie vyhodnocuje současný stav všech typů zeleně, navrhuje opatření ke zlepšení či zachování kvality a upozorňuje na problémová místa, tzn. oblasti, kde zeleň zcela chybí, neplní svou roli nebo není dostatečně propojena s okolním prostředím.

Dokument navrhuje principy rozvoje na úrovni jednotlivých objektů zeleně i na úrovni systému zeleně jako celku a může tak poskytovat podporu správcům zeleně při smysluplném plánování, obnově a rozšiřování zelených ploch a současně sloužit

jako důležitý podklad pro územní plánování a rozhodování v území.

Hlavní přínosy studie:

- zlepšení kvality života – více zeleně, lepší mikroklima, zmírnění efektu městského tepelného ostrova, funkčnost, obyvatelnost a estetika životního prostoru obyvatel,
- ekologická stabilita – propojení zelených ploch, stabilizace ploch zeleně, podpora biodiverzity,
- plánování údržby a péče – rozdělení do intenzitních tříd údržby, zavádění nových trendů a postupů,
- podpora investic – jasné priority pro výsadby, rekonstrukce a péči, optimální využití disponibilních zdrojů financování,
- koordinace s územním plánem – systematický rozvoj zeleně.

Každá studie se skládá z textové a grafické části, které dohromady poskytují komplexní pohled na zkoumané území. Textová část se zaměřuje na podrobný popis daného prostoru, včetně jeho vymezení, širších územních vztahů, současného stavu zeleně, jejího propojení a identifikaci nedostatků a problémů. Nechybí ani metodika hodnocení, analýzy a návrhy konkrétních opatření směřujících k optimalizaci stavu zeleně včetně

intenzitních tříd údržby a etapizace navržených opatření. Grafická část má z hlediska uživatele studie často klíčový význam, neboť obsahuje mapové podklady, které slouží k vizualizaci provedených analýz i navrhovaných opatření.

Podpora pořízení studií

Pro účely zadávání a zpracování studií systému sídelní zeleně podpořených z Operačního programu Životní prostředí 2021–2027 byl Ministerstvem životního prostředí vytvořen metodický rámec, který poskytuje základní přehled o minimálních požadavcích na rozsah, strukturu a obsah průzkumů či rozborů, stejně jako návrhu samotného systému sídelní zeleně. Na obecné úrovni tak stanovuje očekávané výstupy studie, přitom však ponechává potřebný a dostatečný prostor pro individuální autorské tvůrčí přístupy jednotlivých zpracovatelů těchto studií a možnosti zohlednění specifík jednotlivých obcí a měst. Zpracovatelem studie je dle metodického rámce a kritérií přijatelnosti autorizovaný architekt pro obor krajinářská architektura (autorizace A.3 ČKA).

Z Projektového schématu AOPK ČR bylo financováno celkem 122 žádostí na zpracování studie systému sídelní zeleně v hodnotě přes 194,5 milionu korun, přičemž 95 % této částky šlo z Evropské unie. Většina podpořených projektů se týkala menších obcí s plochou zastavěného a zastavitelného území do 500 ha (až 90 % z celkového počtu projektů), výrazně menší podíl pak tvořily studie pro větší města. Žádost na zpracování studie systému sídelní zeleně byla podpořena např. městům Mladá Boleslav, Třebíč, Vsetín, Prostějov, Poděbrady, Mariánské Lázně nebo Jablonec nad Nisou.

Studie systému sídelní zeleně mají návaznost i na další opatření v rámci Operačního programu Životní prostředí, kde je zeleň v sídle, která vyplývá ze zpracované studie, bonifikována 5 % k základní výši dotace pro příslušné opatření.

Příklady z praxe a zkušenosti zpracovatele studie

Na základě zkušeností vycházejících ze zpracování téměř deseti studií systému sídelní zeleně pro různě velká sídla napříč celým územím naší republiky (např. Jeseník, Prostějov, Česká Třebová, Nové Město nad Metují) lze říci, že velikost obce či města nijak neovlivňuje potřebnost a přímou využitelnost předmětné studie. Metodický rámec

Obr. 5: Moravská Třebová, ulice Svitavská: revitalizace rozvojové osy systému zeleně realizovaná na základě koncepčního návrhu a doporučení ze Studie systému sídelní zeleně. Autor ateliér Štefloví. Foto Jan Retter

Obr. 6: Klíčem k poskytování široké škály benefitů a ekosystémových funkcí jsou stabilizované plochy sídelní zeleně v dobrém a funkčním stavu. Foto Jan Retter

pro zpracování studie je v tomto směru dostatečně plastický a zohlednění specifik konkrétních měst ponechává na tvůrčím přístupu a zkušenostech zpracovatele studie. Studie tak přináší potřebné odpovědi na zásadní otázky jak malým obcím, tak i velkým městům či jejich částem. Pro obě skupiny sídel tak studie představuje zcela základní koncepční dokument splňující veškeré výše uvedené přínosy a sledované cíle.

Ze zpětné vazby a komunikace s konkrétními městy je zřejmé, že města dokument využívají jak v rámci běžných provozních činností (vymezení ploch pro náhradní výsadby, stanovení priorit v provádění péstebních zásahů, změny režimu péče ve vybraných lokalitách, obnova vybavenosti atd.), tak i v rámci plánování větších investičních akcí a změn (podklady pro obnovu ploch zeleně, revitalizace vnitrobloků, zavádění prvků modrozelené infrastruktury, tvorba nových ploch zeleně, odstraňování bariér v území atd.).

Z hlediska získání potřebných informací pro zpracování studie (priority, plánované záměry, návaznosti) a následně pro věcné připomínkování studie a diskuzi nad její výslednou podobou, je zcela nezbytné zapojení místních samospráv a dalších zainteresovaných subjektů (jako je vedení obce, správce zeleně, odbor životního prostředí, městský architekt, technické služby, oddělení investic a rozvoje apod.).

Dosavadní publikované výsledky z analýz systémů sídelní zeleně dokládají, že kvalita i stabilita ploch zeleně jsou sice různé a do velké míry ovlivněné specifiky jednotlivých sídel, ale

hlavní výstupy a ukazatele jsou většinou obdobné. Stav ploch zeleně v příslušných sídlech má co do kvality obvykle průměrnou hodnotu. Mezi nejhůře hodnocené atributy patří dosahovaná úroveň udržovací péče, vysoká potřeba péstebních zásahů a „stárnoucí“ věková struktura dřevin. Z hlediska úrovně stability ploch zeleně převažují plochy víceméně stabilní, přibližně třetina ploch bývá nestabilních a neplní své funkce.

Ve většině případů téměř dvě třetiny z výměry ploch sídelní zeleně vlastní příslušná města. V otázce péče, plánování a rozvoje sídelní zeleně je tak zcela stěžejní úloha samospráv, územních plánovačů a správců zeleně daných měst.

Na základě interpretace výsledků studií byly nejčastěji vyvozeny následující závěry a doporučení:

- Koncepční plánování a provádění péstebních zásahů a ošetření dřevin.
- Úprava druhové struktury dřevin, tj. nutnost dosadeb vhodných druhů stromů.
- Úprava věkové struktury stromů (zajištění generační obměny a stability).
- Dílčí zlepšení kvality udržovací péče (diferencovaný přístup k jednotlivým plochám).
- Aktivní zavádění principů hospodaření s dešťovou vodou.
- Doplnění či obnova vybavenosti (mobiliář, cestní síť, programová náplň apod.).
- Tvorba nových ploch zeleně a stromořadí, propojení města s okolní krajinou, odstraňování bariér v území.

- Ochrana a regulativy na stávajících plochách zeleně.

Využití studií

Obce, které si nechaly zpracovat tuto odbornou studii, získávají ucelený dokument, jenž jim pomáhá efektivně obhájit investice do zeleně jak před zastupiteli, tak před veřejností. Zároveň je klíčové, aby tento dokument zůstal aktuální. To znamená, že by měl být pravidelně aktualizován, průběžně monitorován a jeho doporučení vyhodnocována. Ukáže-li se během času, že některá opatření již nejsou adekvátní, prakticky proveditelná nebo že došlo ke změnám podmínek, je nezbytné je flexibilně upravit.

Pokud není studie systému sídelní zeleně zpracována formou územní studie, postrádá právní závaznost, jakou má například územní plán. To znamená, že doporučení formulovaná studií mohou být snadno přehlížena. Proto byla v rámci administrace dotace nastavena podmínka, že součástí žádosti o platbu je i předání studie zpracovatelům územně analytických podkladů, což zvyšuje pravděpodobnost jejího využití v praxi.

Podpořené studie jsou významným krokem ke zlepšení kvality našich sídel, která by měla být nejen esteticky přitažlivější, obyvatelnější, ale také odolnější vůči důsledkům klimatické změny. Jejich přínos přesahuje rámec urbanismu a zasahuje do samotné ochrany přírody v městském prostředí. ■